

Інформаційна довідка
щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу
України щодо встановлення кримінальної відповідальності за умисне
подання суду стороною обвинувачення недостовірних відомостей та
приховування доказів невинуватості особи»
*(реєстр. № 15566 від 27.08.2026)**

***Анотація.** У довідці з позицій доктрини кримінального та кримінального процесуального права здійснено правовий аналіз законодавчої ініціативи щодо доповнення Кримінального кодексу України новою статтею 384-1. Досліджено матеріально-правові та процесуальні аспекти криміналізації дій службових осіб сторони обвинувачення, які полягають в умисному поданні суду завідомо недостовірних відомостей або умисному приховуванні доказів невинуватості особи. Проведено порівняльно-правовий аналіз матеріального законодавства держав-членів Європейського Союзу (зокрема, Німеччини, Франції, Іспанії, Польщі), а також здійснено предметну систематизацію релевантної прецедентної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). За результатами оцінки узгодженості законодавчої новели з Конституцією України, Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України сформульовано висновки та розроблено практичні рекомендації.*

***Ключові слова:** криміналізація зловживань обвинувачення, рівність сторін, приховування доказів невинуватості, завідомо недостовірні відомості, маніпуляція доказами, принцип змагальності, право на справедливий суд, обов'язок розкриття матеріалів, спотворення правосуддя (*Rechtsbeugung*).*

Вступ

Побудова в Україні правової держави та її повноцінна інтеграція до європейського правового простору вимагають, серед іншого, системного та безумовного забезпечення фундаментальних процесуальних гарантій особи, закріплених у статті 62 Конституції України (презумпція невинуватості) та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд). Одним із ключових елементів справедливого судочинства є неухильне дотримання принципу змагальності та рівності сторін перед законом і судом (пункт 4 частини третьої статті 129 Конституції України). Згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Чинне кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство України містить істотну матеріально-правову неузгодженість, яка послаблює реальні гарантії захисту особи. Так, на відміну від службових осіб сторони обвинувачення, фізичні особи, які залучаються до процесу як джерела доказової інформації (свідки, експерти, потерпілі), несуть сувору кримінальну відповідальність за введення суду в оману за статтею 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Водночас за процесуальний обман з боку представників публічної влади (наприклад, надання суду викривлених даних для отримання дозволу на затримання чи тримання під вартою) або умисне приховування доказів, що свідчать на користь невинуватості особи, у чинному КК України не закріплено спеціальної санкції. Загальна стаття 364 КК України (зловживання владою) у таких випадках практично не діє через неможливість доведення матеріальної шкоди в кримінальному процесі. Проект Закону України (реєстр. № 15566 від 27.08.2026) (далі – законопроект № 15566) спрямований на усунення цієї правої прогалини шляхом криміналізації зазначених діянь публічних службовців.

Метою цієї довідки є здійснення системного аналізу зазначеного законопроекту з позицій відповідності Конституції України, узгодженості з чинним КК України та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), а також із європейськими стандартами правосуддя. Для досягнення цієї мети *реалізовано такі завдання*: здійснено порівняльно-правовий аналіз досвіду провідних країн Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо криміналізації процесуальних порушень з боку обвинувачення; систематизовано прецедентне право Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) за статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; оцінено узгодженість новели з матеріальним і процесуальним правом України та сформульовано практичні пропозиції.

Основна частина

1. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства держав-членів ЄС.

Європейська законодавча традиція у сфері протидії процесуальним зловживанням представників держави базується на двох ключових підходах: універсальній та спеціальній моделях. Компаративний аналіз матеріального кримінального права держав-членів ЄС дозволяє виділити релевантні інститути та норми, що репрезентують зазначені підходи.

Німеччина. Німецька кримінально-правова доктрина є взірцевим відображенням універсальної моделі захисту правосуддя, яка відмовляється від точкової казуальності на користь системних інститутів. Зокрема, § 339 Кримінального кодексу Німеччини (*Strafgesetzbuch – StGB*) криміналізує спотворення (перекручення) правосуддя (*Rechtsbeugung*). Цей склад злочину застосовується до суддів, інших службових осіб (включаючи прокурорів) або третейських суддів, які під час керівництва справою чи її вирішення умисно викривляють право на користь або проти однієї зі сторін. Санкція норми передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до п'яти років.

Окрім цього, в межах цієї ж універсальної моделі діє § 344 StGB («Переслідування невинуватих» – *Verfolgung Unschuldiger*), який безпосередньо встановлює кримінальну відповідальність для службових осіб, уповноважені органи яких здійснюють досудове розслідування або кримінальне переслідування, за умисне притягнення до відповідальності завідомо невинуватої особи. Санкція

цієї статті передбачає суворе покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до десяти років¹.

Франція. У Кримінальному кодексі Франції міститься стаття 434-4, яка передбачає безпосереднє покарання за умисне знищення, приховування, викрадення або зміну речових доказів чи документів, здатних полегшити відкриття злочину, пошук доказів або засудження винних. Покарання для загального суб'єкта становить до 3 років позбавлення волі та штраф у розмірі 45 000 євро.

Водночас, якщо зазначені маніпуляції з доказовою базою чи приховування виправдувальних матеріалів вчиняються прокурором або слідчим (*agent public*), їхні дії додатково кваліфікуються за статтею 432-1 Кодексу (зловживання публічною владою з метою перешкоджання виконанню закону), оскільки вони свідомо порушують процесуальний обов'язок щодо всебічного розслідування справи. Санкція у такому випадку зростає до 5 років позбавлення волі².

Польща. У Кримінальному кодексі Польщі стаття 235 криміналізує *фальсифікацію неправдивих доказів*. Вона передбачає відповідальність для осіб (у тому числі службових осіб сторони обвинувачення), які з метою ініціювання або спрямування кримінального переслідування проти конкретної особи штучно створюють неправдиві докази або вчиняють інші протиправні дії. Санкція статті передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк до 5 років. Водночас коли такі дії вчиняються слідчим або прокурором, їхня кваліфікація додатково поєднується зі статтею 231 Кодексу, яка встановлює відповідальність службової особи за невиконання обов'язків або перевищення повноважень. Таке поєднання обумовлене тим, що стаття 4 Кримінально-процесуального кодексу Польщі покладає на органи обвинувачення імперативний обов'язок дотримання принципу об'єктивізму³.

Іспанія. Іспанська модель протидії зловживанням обвинувачення базується на історичному інституті *преварикації* (*Prevaricación*), закріпленому в Кримінальному кодексі Іспанії (далі – КК Іспанії). Традиційна судова преварикація (статті 446–449) визначається як умисне винесення суддею або магістратом завідомо незаконного чи несправедливого рішення.

Проте, стосовно службових осіб сторони обвинувачення діє спеціальна норма – стаття 408 КК Іспанії. Вона безпосередньо криміналізує умисну бездіяльність або приховування процесуальних фактів і доказів прокурором (чи іншим уповноваженим посадовцем), що призводить до безпідставного переслідування або позбавлення особи права на належний процесуальний захист. Умисне приховування виправдувальних матеріалів і подання фальшивих даних суду за іспанським правом кваліфікується як тяжке посягання на інтереси правосуддя.

¹ Das Strafgesetz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html#BJNR001270871BJNE060002307>

² Code penal. URL:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006089684/#LEGISCTA000006089684

³ Kodeks karny. URL: <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publikacje/komentarze/kodeks-karny-komentarz-587995052>

Таким чином, у державах ЄС матеріальне законодавство захищає правосуддя від процесуальних зловживань представників держави. Головна відмінність полягає в тому, що держави ЄС покладаються на широкі, універсальні інститути (такі, як німецький *Rechtsbeugung* або іспанський *Prevaricación*), тоді як в Україні законопроект № 15566 пропонує більш точкову (казуальну) норму – статтю 384-1 КК України, адаптовану під національну правову систему для боротьби з конкретними формами введення суду в оману на стадії досудового розслідування.

2. Систематизований аналіз прецедентної практики ЄСПЛ.

Прецедентне право ЄСПЛ розглядає умисне приховування виправдувальних доказів або маніпулювання матеріалами як пряме порушення принципів рівності сторін (equality of arms) та змагальності процесу, що охороняються пунктом 1 та підпунктом «b» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Суд сформулював імперативне правило: обвинувачення не має монополії на визначення релевантності доказів захисту.

Практику Суду систематизовано за трьома основними напрямками:

Категорія 1. Обов'язок розкриття виправдувальних матеріалів та приховування доказів (доктрина Disclosure)

Едвардс проти Сполученого Королівства [Edwards v. the United Kingdom], заява № 13071/87, рішення від 16 грудня 1992 року. Правова позиція: ЄСПЛ постановив, що вимоги справедливого судового розгляду (пункт 1 статті 6 Конвенції) включають імперативний обов'язок слідчих та прокурорів розкривати стороні захисту всі наявні у них суттєві матеріальні докази – як «за», так і «проти» обвинуваченого. Умисне або недбале приховування поліцією важливих відомостей, які свідчили на користь невинуватості особи, визнано грубим порушенням принципу рівності сторін (equality of arms)⁴.

Роу та Девіс проти Сполученого Королівства [Rowe and Davis v. the United Kingdom], заява № 28901/95, рішення Великої Палати від 16 лютого 2000 року. Правова позиція: Суд підкреслив, що право на змагальний процес означає, що як обвинуваченню, так і захисту має бути надана можливість знати про існування та коментувати всі подані докази й зауваження. Рівність сторін передбачає обов'язкове розкриття доказів, які дозволяють спростувати висунуте обвинувачення. Прокурори не мають права одноосібно та безконтрольно вирішувати питання про приховування важливих фактів від захисту⁵.

Джаспер проти Сполученого Королівства [Jasper v. the United Kingdom], заява № 41243/98, рішення від 16 лютого 2000 року. Правова позиція: Суд підтвердив, що будь-яке обмеження доступу захисту до матеріалів справи з

⁴ CASE OF EDWARDS v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 13071/87). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%2213071/87%22%2C%22itemid%22%3A%22001-57775%22%7D>

⁵ CASE OF ROWE AND DAVIS v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 28901/95). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-58496%22%7D>

міркувань суспільного (публічного) інтересу має бути суворо обмеженим та підлягати жорсткому судовому контролю. Компенсація таких обмежень покладається на незалежного суддю, а не на прокурора: саме суд повинен вирішувати питання про значущість прихованих матеріалів та можливість їх нерозголошення, щоб не підірвати саму суть права на захист⁶.

Категорія 2. Подання завідомо недостовірних відомостей та маніпуляція доказами (Викривлення доказової бази)

Мірілашвілі проти Росії [Mirilashvili v. Russia], заява № 6293/04, рішення від 11 грудня 2008 року. Під час розгляду справи сторона обвинувачення маніпулювала результатами прослуховування телефонних розмов (аудіозаписами), надавши суду лише вибіркові, вирвані з контексту фрагменти, що створювали ілюзію винуватості. При цьому повні записи, які містили виправдувальний контекст, були умисно приховані від захисту. *Правова позиція*: ЄСПЛ констатував порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд), зазначивши: якщо обвинувачення свідомо надає фрагментарні чи викривлені відомості про зміст доказів, у суду та захисту виникає викривлене сприйняття фактів, що позбавляє захист можливості ефективно спростувати маніпуляції та руйнує справедливість процесу⁷.

Матанович проти Хорватії [Matanović v. Croatia], заява № 2742/12, рішення від 4 квітня 2017 року. Слідчі органи під час обґрунтування клопотань про застосування негласних слідчих дій та запобіжних заходів надали слідчому судді завідомо викривлені та штучно завищені дані щодо характеру протиправних дій підозрюваного. *Правова позиція*: ЄСПЛ оцінив це як пряме посягання на інститут судового контролю та порушення права на справедливий розгляд. Суд наголосив, що слідчий суддя, приймаючи рішення про обмеження прав людини (арешт, обшук, негласні слідчі (розшукові) дії), повністю покладається на об'єктивність, повноту й добросовісність відомостей, які надають слідчий та прокурор. Надання завідомо викривлених фактів або обман суду представниками держави є грубим порушенням Конвенції⁸.

Категорія 3. Обґрунтування підозри та запобіжних заходів на досудовому етапі

Лебедєв проти Росії [Lebedev v. Russia], заява № 4493/04, рішення від 25 жовтня 2007 року. Під час розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою сторона обвинувачення умисно приховала від слідчого судді офіційні медичні документи, які свідчили про критичний стан здоров'я підозрюваного та неможливість його подальшого перебування в умовах слідчого ізолятора. Крім того, суду було надано завідомо недостовірні відомості

⁶ CASE OF JASPER v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 27052/95). URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58495%22%5D%7D>

⁷ Mirilashvili v. Russia. (Application no.6293/04) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-1778%22%5D%7D>

⁸ CASE OF MATANOVIĆ v. CROATIA (Application no. 2742/12). URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-172466%22%5D%7D>

(сфальсифіковану довідку) про начебто наявні у правопорушника наміри втекти за кордон.

Правова позиція: ЄСПЛ резюмував, що фундаментальний принцип рівності сторін (*equality of arms*) та право на захист мають беззастережно забезпечуватися не лише під час судового розгляду справи по суті, а й на досудовій стадії кримінального провадження, коли вирішується питання про свободу особи (статті 5 та 6 Конвенції). Органи обвинувачення не мають права вибірково «підсвічувати» лише процесуальні ризики, свідомо приховуючи або викривляючи факти, що свідчать на користь звільнення особи з-під варти, оскільки такі дії нівелюють саму суть інституту судового контролю.

Отже, практика ЄСПЛ однозначно свідчить, що умисне приховування виправдувальних матеріалів або процесуальний обман суду державними агентами є посяганням на саму сутність правосуддя, а не звичайним процедурним порушенням. Наслідки таких дій представників публічної влади є значно руйнівнішими для суспільства, ніж правопорушення приватних осіб, що повністю обґрунтовує необхідність запровадження спеціалізованої кримінально-правової санкції в національному законодавстві.

3. Оцінка відповідності законодавству України.

Відповідність Конституції України. Законопроект № 15566 відповідає Конституції України. Її стаття 3 проголошує людську гідність найвищою соціальною цінністю, а стаття 28 гарантує повагу до неї. Стаття 55 забезпечує судовий захист, а стаття 62 закріплює презумпцію невинуватості. Крім того, стаття 129 прямо проголошує змагальність та рівність сторін основоположними засадами судочинства. Водночас формулювання нової статті КК України має чітко відповідати принципу правової визначеності (*nullum crimen, nulla poena sine lege*).

Узгодженість із кримінальним правом (КК України). Розміщення новели у розділі XVIII КК України («Кримінальні правопорушення проти правосуддя») є абсолютно системним. Стаття 384-1 КК України (у редакції законопроекту) логічно доповнить статті 371 (незаконне затримання чи арешт) та 372 (притягнення завідомо невинуватого до відповідальності). Спеціальний суб'єкт злочину (прокурор, слідчий, дізнавач) відмежовує склад від загальних посадових злочинів (стаття 364 КК України). Суб'єктивна сторона, що вимагає виключно прямого умислу та конструкції «завідомо недостовірних», надійно захищає слідчих від відповідальності за звичайні процесуальні чи тактичні помилки.

Взаємозв'язок із кримінальним процесуальним законодавством (КПК України). Частина друга статті 9 КПК України прямо зобов'язує прокурора та слідчого досліджувати як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного. Стаття 290 КПК України регулює відкриття матеріалів. Проте, умисне приховування виправдувальних доказів часто відбувається на ранніх етапах (підозра – стаття 276, обрання запобіжного заходу – стаття 184 КПК України), де захист є найбільш вразливим. Нова стаття 384-1 КК України створюватиме ефективну кримінальну санкцію за порушення цих процесуальних обов'язків.

Висновки

1. *Доктринальна обґрунтованість криміналізації.* Запровадження статті 384-1 КК України (у редакції законопроекту) є об'єктивно зумовленим кроком у контексті імплементації конвенційних стандартів правосуддя (стаття 6 Конвенції) та адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС. Компаративний аналіз кримінального права провідних європейських держав (зокрема, інститутів *Rechtsbeugung* у Німеччині та *Prevaricación* в Іспанії) доводить, що делікти публічних службовців, які викривляють доказову базу чи приховують виправдувальні матеріали, мають підвищену суспільну небезпеку. Вони руйнують засаду процесуального об'єктивізму та потребують імперативної кримінально-правової санкції, оскільки загальні склади посадових злочинів (стаття 364 КК України) є неефективними через специфіку визначення матеріальної шкоди в кримінальному процесі.

2. *Забезпечення інституційної спроможності судового контролю.* Криміналізація дій сторони обвинувачення щодо введення суду в оману є ключовим інструментом захисту функціональної незалежності слідчих суддів. Зважаючи на прецедентну практику ЄСПЛ (зокрема, справи *Matanović v. Croatia* та *Lebedev v. Russia*), на досудовому етапі слідчий суддя обмежений матеріалами клопотання правоохоронних органів. Штучне вибіркове формування доказової бази представниками публічної влади нівелює сутність судового контролю, перетворюючи його на інструмент легітимізації процесуального свавілля, що прямо суперечить статті 62 Конституції України.

3. *Пропозиції щодо оптимізації диспозиції.* З метою дотримання принципу правової визначеності (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) та упередження ризиків деструктивного блокування діяльності органів досудового розслідування, текст положень, передбачених законопроектом, на нашу думку, потребує точкового корегування: у пропонованій редакції частини другої статті 384-1 КК України кримінально каране приховування матеріалів слід обмежити виключно *«істотними (вирішальними) доказами невинуватості особи»*, зорієнтувавши норму на конвенційні критерії значущості доказової інформації. Описову та бланкетну конструкцію «інше умисне приховування» варто замінити на вичерпний перелік форм злочинного діяння, наприклад: *«умисне знищення, приховування або неподання доказів на письмову вимогу суду чи сторони захисту»*.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*